УДК 811.111:811.161.2:81'34
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.28.1.7

ЩОДО ДОТРИМАННЯ ОРФОЕПІЧНИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ПІД ЧАС САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ В МЕРЕЖІ "INSTAGRAM": ВИМОГА ЧАСУ ЧИ ДАНИНА МОДІ?

ON THE OBSERVANCE OF ORTHOEPIC NORMS OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE DURING SELF-PRESENTATION ON "INSTAGRAM": A REQUIREMENT OF THE TIMES OR A TRIBUTE TO FASHION?

Глазова С.М.,
orcid.org/0000-0001-8984-6923
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри української мови та славістики
Бердянського державного педагогічного університету

Алєксєєва Л.О.,
orcid.org/0000-0002-6820-0602
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Поширеним додатком під час здійснення комунікації, самопрезентації, самоствердження є соціальна мережа "Instagram". Багато років користувачі соціальних мереж у всіх сферах життя послуговувались російською мовою, так само, як українською. Це зумовило розвиток двомовності на території України. Повномасштабна війна внесла корективи у функціонування української мови. Все більше громадян починають спілкуватись державною мовою, пов'язуючи її використання з національною приналежністю та вбачаючи в ній засіб боротьби з росією. Проте виникає проблема: не всі здатні швидко оволодіти українською літературною мовою через недостатнє знання мови, відсутність досвіду, непристосований до правильної артикуляції мовленнєвий апарат. Мета дослідження полягала у виявленні дотримання/порушення орфоепічних норм української літературної мови під час самопрезентації в мережі "Instagram". Були використані загальнонаукові методи: аналіз та синтез, індукція, дедукція, порівняння, функціональний метод. У результаті дослідження було надано відповідь на питання: «Орфоепічна культура користувачів соціальної мережі "Instagram": вимога часу чи данина моді». Визначено три категорії мовного матеріалу. Проаналізовано види орфоепічних помилок: акцентуаційні, фонологічні, фонетичні, інтонаційні. Досліджено норми літературної вимови голосних і приголосних звуків та їх порушення. Розглянуто вимову абревіатур. З'ясовано, що українські користувачі припускаються багатьох помилок у наголосі, вимові слів, що спричиняє неправильне розуміння повідомлення. Виокремлено чинники, що дозволяють підвищити рівень оволодіння орфоепічною культурою української літературної мови в соціальній мережі "Instagram". Практична цінність роботи полягає в тому, що наведено поширені орфоепічні помилки, яких припускаються користувачі в соціальній мережі "Instagram". Отримані результати читачі можуть використовувати для вдосконалення мовлення.

Ключові слова: орфоепічні помилки, мовленнєва культура, соціальні мережі, літературна вимова, мовна норма.

A common application for communication, self-presentation, and self-assertion is the use of the social network "Instagram". For many years, users of social media in all spheres of life have used Russian as well as Ukrainian. This led to the development of bilingualism in Ukraine. The full-scale war has made adjustments to the functioning of the Ukrainian language. More and more citizens are beginning to speak the state language, associating its use with national identity and a means of fighting Russia. Hence, the problem arises that not everyone is able to quickly master the Ukrainian literary language due to insufficient knowledge of the language, lack of experience, and inability to articulate correctly with their mouth. The purpose of the study was to identify compliance/violation of orthoepic norms of the Ukrainian literary language during self-presentation on Instagram. General scientific methods were used: analysis and synthesis, induction, deduction, comparison, functional method. As a result of the study, the following questions were answered: "The orthoepic culture of Instagram users: a requirement of the times or a tribute to fashion". Three categories of language material are defined. The types of orthoepic errors are analyzed: accentuation, phonological, phonetic, intonation. The norms of literary pronunciation of vowels and consonants and their violations are studied. The pronunciation of abbreviations is studied. It was found that Ukrainian users make many mistakes in accentuation and pronunciation of words, which leads to misunderstanding of the message. The factors that allow to increase the level of mastery of the orthoepic culture of the Ukrainian literary language in the social network "Instagram" are highlighted. The practical value of the work lies in the fact that the common spelling mistakes made by users on the social network "Instagram" are presented. The results obtained can be used by readers to improve their speech.

Key words: spelling errors, speech culture, social networks, literary pronunciation, language norm.

Постановка проблеми. Соціальні мережі, зокрема "Instagram", є популярним майданчиком для соціалізації, самовираження та комунікації. За результатами опитування, яке проводила міжнародна компанія GlobalLogic, 14 млн українців щодня використовують мережу

“Instagram” [1, с. 214]. Через повномасштабну війну в Україні розпочались активні дискусії щодо мовної політики. Спілкування українською мовою є не лише ознакою національної приналежності, громадянської позиції, а й способом боротьби з російським агресором. За результатами опитування, яке провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у грудні 2022 р., кількість користувачів, що спілкуються українською мовою в Інтернеті, становить 52%. Це на 29% більше, ніж у 2017 р. А кількість російськомовних користувачів зменшилась на 25%, порівняно з 2017 р., і становить 6% [2]. Відповідно до цього, мова спілкування в мережі “Instagram” змінилась на українську.

Соціальні мережі не встановлюють вимог щодо використання норм літературної мови. Здебільшого користувачі спілкуються у розмовному стилі, допускаючи багато орфоепічних помилок. Наявність такої проблеми свідчить про низький культурний рівень, що зумовило дослідження орфоепічних норм літературної мови під час самопрезентації в мережі “Instagram”. Розв’язання цього питання є важливим, оскільки знання про порушення вимови звуків і словосполучень допомагають покращити мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській соціолінгвістиці з моменту набрання чинності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3] досить часто порушується проблема норм літературної мови в офіційних документах [4, с. 21]. Актуальними напрямами є дослідження порушення літературних норм у: професійному спілкуванні [5]; мовленні ведучих, журналістів засобів масової інформації [6]; перекладі з іноземної мови на українську [7]. У загальному вимірі функціонування мови в Інтернеті та соціальних мережах вивчали Г.Ю. Клярська та О.Д. Тарасенко [8], Т. Полтавець [9]. Дослідження соціальних мереж як ефективного комунікативного простору здійснили В.Г. Юфименко та інші науковці [10; 11]. Вивчення мови українських блогерів у соціальній мережі “Instagram” здійснила Д.Г. Малєнкова [12].

З початком повномасштабної війни, під час масової українізації, актуальним напрямом соціолінгвістики стає дослідження літературної мови, зокрема дотримання орфоепічних норм, у соціальній мережі “Instagram”. Ця тема недостатньо вивчена науковцями, оскільки аналіз попередніх досліджень показав, що здебільшого вивчено порушення лексичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних, орфографічних норм української літературної мови. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що виявлено поширені орфоепічні помилки в українському мовленні користувачів соціальної мережі “Instagram”.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз функціонування орфоепічних норм української літературної мови під час самопрезентації в Instagram. Через соціальні мережі користувачі на підсвідомому рівні засвоюють мовленнєві практики, тому важливо говорити правильно. Дотримання орфоепічних норм сприяє швидкому розумінню повідомлення та свідчить про самобутність мови.

У процесі дослідження потрібно виконати такі завдання: 1) проаналізувати види орфоепічних помилок; 2) вивчити норми літературної вимови голосних і приголосних звуків та порушення їх; 3) дослідити вимову абревіатур; 4) розглянути чинники, що дають змогу підвищити рівень володіння орфоепічними нормами української літературної мови в соціальній мережі “Instagram”.

Матеріалами дослідження стали розмовні сторіз та відео з Reels, що допомогли простежити звукові особливості вимови українських користувачів в “Instagram”. Під час дослідження було проаналізовано сторінки жінок, які самопрезентують себе як «Я мама».

Виклад основного матеріалу. Під час повномасштабної війни значення української мови істотно підвищилось, що свідчить про національне об’єднання, бажання відмежувати «своїх» від «чужих». Це вимога часу, оскільки багато років на території України панувала двомовність. Проблема полягає в тому, що спілкування українською та російською мовами суспільство сприймало рівнозначно. КМІС здійснив порівняльний аналіз важливості російської мови на період 2014 р. та 2022 р., за результатами якого кількість респондентів, які вважають, що на території України мову агресора всі розуміють, становить 59% і 14% відповідно. Станом на 2022 р. вживання російської мови вважають не важливим 58%, проте у 2014 р. цей показник становив 9% [2].

У соціальній мережі “Instagram”, що є ефективним засобом комунікації, джерелом інформації, користувачі активно використовують українську мову під час самопрезентації. А. Куліченко та Ю. Полєжаєв [13, с. 229] розподілили мовний матеріал за трьома групами: 1) повсякденний; 2) загально-науковий; 3) предметно-спеціальний мовний матеріал.

У соціальній мережі “Instagram” користувачі використовують лексичні та граматичні струк-

тури, що належать до повсякденного побутового матеріалу й характеризуються розмовністю, сленговістю, жаргонністю.

Орфоепічна культура користувачів соціальних мереж є обов'язковим складником розуміння повідомлення. Для точності мовлення необхідне правильне наголошення слів і літературна артикуляція звуків. Помилки в наголошуванні слів, вимові не лише ускладнюють розуміння сказаного, а й перешкоджають поширенню та засвоєнню усталених літературних норм. Основними видами орфоепічних помилок є акцентуаційні, фонологічні, фонетичні, інтонаційні.

Порушення акцентуаційних норм полягає в неправильному наголошуванні слів. Під час дослідження мови на сторінках різних користувачів було виявлено порушення наголосу в таких поширених словах побутового вжитку: часУ, донькУ, випАдку, разОм, подругА, зручнИй, начинкА, піцерІя, фольгА, фАртух, витратИ, мережА, зАміжня, у гостЯх, ейфОрія, розкАжу, громадянИн України, байдужЕ, завданнЯ, середИна, бУло, йдЕмо. За літературними нормами української мови правильно наголошувати: чАсу, дОньку, вИпадку, рАзом, пОдруга, зрУчний, нАчинка, піцЕрія, фОльга, фартУх, вИтрати, мерЕжа, замІжня, у гОстях, ейфорІя, розкажУ, громадЯнин України, бАйдуже (байдУже), завдАння, серЕдина, булО, йдемО.

Від правильного наголошення слів у деяких випадках залежить їхнє лексичне значення. Наприклад, було використано в неправильному значенні словосполучення вітрянИй день. Слово «вітрянИй» можна використовувати у значенні «вітрянИй двигун, вітрянИй млин». За літературною нормою української мови правильно вживати «вІтряний день». Також неправильно було вимовлено слова «атлас» у реченні: «Я збираюсь пошити спідницю з Атласу». Помилка полягала у тому, що наголос зроблено на перший склад, тобто дівчина збиралась пошити спідницю зі збірника мап. Правильно сказати: «Я збираюсь пошити спідницю з атлАсу». Словосполученя «лІкарський чай» також вимовлено неправильно, оскільки «лІкарським» може бути халат, діяльність, дільниця, обхід, порада, рецепт. Правильно вимовляти «лікАрський чай».

Правильний наголос слів є важливим елементом будь-якого комунікативного акту. Порушення норм української літературної мови зумовлює деструктивний вплив на особистість та державу. Важливо, щоб кожний індивід працював та удосконалював свою мову. Засвоєння літературного наголосу є довготривалим процесом, але саме за цією нормою можна робити висновки про освіченість людини.

Наступним видом орфоепічних помилок є фонологічні, що виникають через неправильне використання звуків. Це простежується в змішуванні фонем. Під час аналізу мови українських користувачок, які є мамами, було виявлено помилки у вимові таких слів: ве**с**ти (а у контексті повідомлення мало бути ве**з**ти), ка**с**ка (а мало бути ка**з**ка), ро**с**питати (ро**з**питати), **с**унути (**з**сунути), бли**с**ький (має бути бли**з**ький), хлі**п** (правильно – хлі**б**), дитячий са**т**ок (правильна вимова – дитячий са**д**ок), обі**т** (у занченні обі**д**), прив**і**т (у контексті речення малось на увазі прив**і**д), ч**ю**ю (ч**у**ю).

Отже, через недосконалу дикцію звуки в наведених словах вимовляються нечітко, оглушуються. Це призводить до нехтування милозвучністю, іноді зміни лексичного значення, або використанні слів, яких не існує в українській мові.

Фонетичні помилки характеризуються неправильним використанням варіантів фонем. Здебільшого неприємно чути вимову звука «ф» замість «ў» в словах: прийшо**ф**, сказа**ф**, чита**ф**, любо**ф**, прцюва**ф**, шо**ф**к, увімкну**ф**, огляну**ф**. Через оглушення звука «г» неправильно було вимовлено такі слова: **х**ерой із фільму (**г**ерой із фільму), **х**еній (**г**еній), дитяча **х**ірка (дитяча **г**ірка). Африкат «ч» вимовляється пом'якшено, що є неправильним (ч'орт, ч'ас, ч'ай, ч'арівний, ч'ому, ч'етвер**х**). Через вплив російської мови звук «щ» вимовляється пом'якшено, що є неправильним: щ'о, щ'одо, щ'осили, щ'оранку. Щоб зберігати правильну літературну вимову, необхідно говорити чітко: **шч**о, **шч**одо, **шч**осили, **шч**оранку.

Правильна аритикуляція звуків сприяє збереженню милозвучності та самобутності української мови.

Ще одним видом орфоепічних помилок є інтонаційні помилки. Однак вони менш поширені, ніж попередні види. Основний недолік, що було виявлено в розмовних сторіз та відео Reels – це відсутність пауз, логічного наголосу на важливих словах, різка зміна інтонацій з низького тембру на високий.

Приклади порушень літературної вимови голосних та приголосних звуків наведено в таблиці 1.

Важливо розглянути вимову абревіатур в соціальній мережі Instagram. З початком повномасштабної війни всі почали підтримувати Збройні сили України (ЗСУ) як матеріально, так і морально. Однак вимова цієї абревіатури «Зе-Се-У» неправильна, треба вимовляти – «Зе-ес-У». Існує пра-

Таблиця 1

Часті порушення літературної вимови голосних та приголосних звуків у мовленні українських користувачів соціальної мережі "Instagram"

Помилка	Приклад
Неправильна вимова ненаголошених [е], [и]	Тревога, замість тривога Обераєш замість обираєш Протерати замість протирати Дитектор замість детектор
Неправильна вимова ненаголошеного звука [о] перед складом з [у]	[подру'ж':а] замість [поудру'ж':а] [ходжу] замість [хоуджу]
Глуха вимова дзвінких приголосних перед глухими та в кінці слова	Допомохти Подзвониф У порятку
М'яка вимова приголосного [р] в кінці складу і в кінці слова	Лікар' Хар'ків
М'яка вимова шиплячих звуків	Ніч' Ч'асто Щ'об Щ'о Щ'одо
Роздільна вимова африкатів [дж], [дз]	Д зеркало (через нечітку вимову звук [д] губиться Кукуруза

Джерело: розроблено авторами

вило, якщо абревіатура складається лише з приголосних звуків, то необхідно вимовляти кожен звук окремо. А ось в абревіатурі «ДЕК» не потрібно вимовляти кожен звук окремо, оскільки між приголосними є голосна. У розмовних сторіз та відео Reels українські користувачі не часто використовували абревіатури, здебільшого вони використовуються в постах.

Отже, під час дослідження було розглянуто можливості дотримання та порушень орфоепічних норм української літературної мови під час самопрезентації в мережі "Instagram". На основі аналізу джерел [14; 15] було розроблено методику підвищення орфоепічної культури, що представлена на рисунку 1.

Запропонована методика буде діяти лише за умови проведення артикуляційної гімнастики щодня. Саме від правильної артикуляції залежить правильна дикція.

Висновки. Було проаналізовано функціонування орфоепічних норм української літературної мови під час самопрезентації в Instagram. Масове використання української мови в усіх сферах життя зумовив початок повномасштабної війни. У статті проаналізовано на прикладі розмовних сторіз та відео Reels поширені орфоепічні помилки, які показують неправильний наголос, вимову звуків, заміну звуків, що спотворюють слова. Розроблено методику, що сприятиме покращенню дикції.

Рис. 1. Методика покращення мовлення

Джерело: розроблено авторами на основі [14; 15]

Порушення норм української літературної мови негативно впливає на повноцінний розвиток самої мови, освітній та розумовий розвиток особистості. Це питання відкрите, тому що мова є надбанням багатьох поколінь українського народу, єдиним знаряддям їхньої національної ідентичності, доказом їхнього права на культуру та самобутність. Оскільки мовні норми мають тенденцію до швидкого поширення, робота з удосконалення, збереження літературної мови має здійснюватися щодня під час самопрезентації у мережі "Instagram".

Перспективами подальших досліджень є аналіз вимови слів іншомовного походження та засобів евфонії в соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Леонов М. А. Дослідження особливостей самопрезентації студентської молоді в соціальних мережах. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття :* матеріали III Міжнар. наук. конф. (м. Черкаси, 29 лип. 2022 р). Вінниця, 2022. С. 213–216.

2. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. Zbruc. 2022. URL: https://zbruc.eu/node/114247?fbclid=IwAR399VVX7y4EDXgVedqvA2o1B1nIEUGylLtBIEBotJ16hxjItDQ0L-cOvJM (дата звернення : 06.04.2023).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення : 06.04.2023).

4. Стратулат Н. В., Проценко Г. П. Говори і пиши правильно : навч. посібник. Київ, 2020. 127 с.

5. Пашинська Л. М., Школа Г. М. Порушення літературних норм у професійному мовленні. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2019. Вип. 38. С. 104–108.

6. Білограць Х., Нечипір А. Мовностилістичні помилки ведучих українських телеканалів. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Журналістські науки.* 2019. № 3. С. 129–135.

7. Ємець А. О. Прийом збереження порушення мовних норм у перекладі українською (на матеріалі твору Д. Кіза «Flowers for Algernon») : автореф. дип. роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 035 «Філологія»; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2019. 15 с.

8. Клярська Г. Ю., Тарасенко О. Д. особливості мови інтернет-спілкування (на прикладі україномовних користувачів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2018. № 32(3). С. 49–52.

9. Полтавець Т. В. Мова та соціальні мережі: механізми взаємопроникнення : тези. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху»* (м. Київ, 8–10 жовт. 2019 р). Київ, 2019. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/808 (дата звернення : 06.04.2023).

10. Юфименко В. Г. Соціальні мережі як ефективне середовище комунікації в мовній підготовці іноземних студентів. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика:* матеріали Всеукр. навч.- наук. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 19 берез. 2020 р.). Полтава, 2020. С. 272–275.

11.Вплив комунікативно-інформаційного простору на психологічні особливості й особистісні ресурси людини в умовах дії дестабілізаційних факторів на суспільство : монографія / за наук. редакцією І. М. Зварича. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т, 2022. 344 с.

12. Малєнкова Д. Г. Мова українських блогерів у соціальній мережі «Інстаграм» : кваліфікаційна робота (проєкт) на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Херсон: Херсонський державний університет, 2020. 52 с.

13. Kulichenko A., Polyezhayev Y. Innovative information and communication technologies for ergotherapists applied during English learning in Ukraine. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research.* 2020. Vol. 10, No. 02. P. 228–233. DOI: https://doi.org/10.33543/1002.

14. Khan, T. A. A descriptive study : Factors affecting the pronunciation of english language (L2). *Journal of Communication and Cultural Trends*. 2019. Vol. 1, No. 2. P. 1–16. DOI: https://doi.org/10.32350/jcct.12.01.

15. von Rekowski A. B. An empirical investigation of pronunciation problems of young learners of English as a foreign language – identification and remedial strategies. 2020. URL : https://etheses.whiterose.ac.uk/27857/1/PhD_vonRekowski_080239961.pdf (дата звернення: 06.04.2023).